

CZU: 347.91/.95

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7288894>

PRINCIPIILE ORGANIZAȚIONAL-FUNCȚIONALE ALE DREPTULUI PROCESUAL CIVIL

*Iulia BĂNĂRESCU, Anatolii BLINOV**

Universitatea de Studii Europene din Moldova

**Curtea de Apel Chișinău*

În acest articol sunt abordate conceptele privind importanța principiilor dreptului procesual civil, sistemul principiilor dreptului procesual civil.

Prin principii fundamentale ale dreptului procesual civil înțelegem acele reguli generale, în temeiul cărora este reglementată întreaga desfășurare a procesului civil, precum și statutul instanței judecătorești și al participanților la proces, exprimând esența ramurii dreptului procesual civil.

Principiile fundamentale ale dreptului procesual civil prezintă importanță și din considerentul că ele definesc procesul civil, îi dau fizionomia generală, stabilind trăsăturile caracteristice întregului sistem de instituții procesuale civile. Prin urmare, acestea exprimă esența ramurii dreptului procesual civil și interferența ei cu alte ramuri de drept; contribuie la interpretarea corectă a normelor de drept procesual civil; asigură coeziunea normelor de drept procesual civil; garantează aplicarea justă și uniformă a normelor juridice; din punct de vedere legislativ, orientează activitatea de elaborare a legislației în sensul edificării unor reglementări coerente și eficiente.

Importanța practică a principiilor fundamentale ale dreptului procesual civil rezidă în vocația lor de a contribui la formarea unei jurisprudențe unitare.

Cuvinte-cheie: *principii ale procesului civil, cauză civilă, instanță de judecată, drept procesual civil, independența judecătorului, imparțialitate obiectivă, imparțialitate subiectivă, etica judecătorului.*

ORGANIZATIONAL-FUNCTIONAL PRINCIPLES OF CIVIL PROCEDURAL LAW

In this article, the concepts of the importance of the principles of civil procedural law and the system of principles of civil procedural law are addressed.

By fundamental principles of civil procedural law we mean those general rules, according to which the entire course of the civil process is regulated, as well as the status of the court and participants in the process, expressing the essence of the branch of civil procedural law.

The fundamental principles of civil process law are also important, from the point of view that they define the civil process, give it its general physiognomy, establishing the characteristic features of the entire system of civil process institutions. Therefore, they express the essence of the branch of civil procedural law and its interference with other branches of law; contribute to the correct interpretation of the names of civil procedural law; ensure the cohesion of the norms of civil procedural law; guarantee the fair and uniform application of legal rules; and, from the legislative point of view, direct the activity of drafting legislation in the sense of building coherent and efficient regulations.

The practical importance of the fundamental principles of civil procedural law resides in their vocation to contribute to the formation of a unified jurisprudence.

Keywords: *principles of civil process, civil case, court, civil procedural law, independence of the judge, objective impartiality, subjective impartiality, ethics of the judge.*

Introducere

În cadrul acestui studiu se face o analiză complexă a principiilor organizațional - funcționale ale dreptului procesual civil, precum: principiul înfăptuirii justiției în exclusivitate de către instanțele judecătorești, principiul independenței judecătorului și supunerii lui numai legii, principiul rolului diriguitor al judecătorului în procesul civil, principiul judecării unipersonale și colegiale a cauzelor civile, principiul egalității tuturor persoanelor în fața legii și a justiției, principiul publicității ședințelor de judecată în procesul civil, principiul limbii de procedură și dreptul la interpret.

Ca bază a acestei analize servesc legislația națională și cea internațională, fiind aduse cu titlu de exemple concrete din practica judiciară cazuri în care s-au aplicat principiile. Totodată, au fost selectate lucrările recente ale autorilor care au abordat minuțios și vast această tematică intervenind cu argumente.

Rezultate și discuții

Principiul înfăptuirii justiției în exclusivitate de către instanțele judecătorești

Principiul înfăptuirii justiției în exclusivitate de către instanțele judecătorești este consacrat în art.114 și 115 din Constituția Republicii Moldova și își găsește dezvoltare în prevederile art.19 alin.(1) CPC RM care prevede: în cauzele civile, justiția se înfăptuiește potrivit reglementărilor legislației procedurale civile și

numai de către instanțele judecătorești și de judecătorii ei, numiți în funcție în modul stabilit de lege. De asemenea, conform art.115 alin.(1) și (2) din Constituție, justiția se desfășurează prin Curtea Supremă de Justiție, prin Curțile de Apel și judecătorii. Pentru anumite categorii de cauze pot funcționa, potrivit legii, judecătorii specializate.

Există două accepțiuni privind noțiunea de instanță. Potrivit primei accepțiuni, prin instanță judecătorească se înțelege verigă a sistemului judecătoresc, iar în sensul celei de a doua accepțiuni, prin instanță judecătorească se înțelege judecătorul unic sau completul de judecată care este competent să examineze și să soluționeze cauza civilă concretă.

Justiția reprezintă aplicarea de către instanțele judecătorești, într-o anumită ordine și în limitele competenței sale, a normelor juridice la soluționarea conflictelor apărute între diferiți subiecți de drept în scopul apărării drepturilor și intereselor legitime ale persoanei. Însă, și alte organe sunt învestite cu competența de a aplica legea în vederea apărării drepturilor și intereselor legitime ale persoanei [1].

Principiul înfăptuirii justiției în exclusivitate de către instanțele judecătorești *exprimă locul instanței judecătorești în sistemul organelor ce înfăptuiesc apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanei*. Forma judiciară este prioritară în raport cu alte forme de apărare a drepturilor. Astfel, instanța judecătorească ocupă un loc prioritar în cadrul sistemului organelor de jurisdicție [2].

În vederea determinării clare a organului ce constituie autoritatea judecătorească, Curtea Constituțională a Republicii Moldova prin Hotărârea nr.21 din 23.06.1997 *cu privire la interpretarea art.114 din Constituția Republicii Moldova* [3] (punctul 2), a stabilit că instanțele judecătorești, care exercită putere judecătorească și înfăptuiesc justiția în numele legii, au următoarele **caracteristici**: *origine legală; permanentă; sunt organe cu jurisdicție obligatorie; aplică principiul contradictorialității și normele de drept*.

În literatura de specialitate este menționat, pe bună dreptate, că, potrivit particularităților activității instanțelor judecătorești, doar aceste organe dispun de posibilitatea maximă de a soluționa eficient litigiile printr-o hotărâre legală și întemeiată [4].

Instanțele de judecată pot fi constituite **doar în baza legii** (*origine legală*). Aceste dispoziții sunt prevăzute și de §1 art.6 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Curtea Europeană a Drepturilor Omului în hotărârea *Bulut contra Austriei* a menționat că un organ de jurisdicție ce nu este organizat în conformitate cu voința legiuitorului ar fi în mod necesar lipsit de orice legitimitate cerută într-o societate democratică pentru ca el să poată soluționa cauzele particulare [5].

Înfăptuirea justiției de către instanța de judecată constituie forma cea mai perfectă de apărare a drepturilor civile, însă activitatea judecătorului nu poate fi considerată una *infaillibilă*¹. Totuși, legea procesual civilă a prevăzut modalități procesuale de înlăturare a greșelilor comise de către instanța de judecată la soluționarea cauzei civile. Corectarea erorilor comise de către instanța de judecată se realizează pe cale jurisdicțională de instanțele judecătorești superioare.

Conform art.115 alin.(3) din Constituția RM, precum și potrivit art.19 alin.(1) CPC RM, înființarea de instanțe extraordinare este interzisă. Potrivit acestei interdicții, competența instanței de judecată și modul de desfășurare a procesului civil nu pot fi schimbate în mod arbitrar pentru anumite categorii de cauze sau persoane pornind de la anumite situații sau pentru o anumită perioadă de timp. În istorie, asemenea instanțe au fost constituite mai mult pentru examinarea și soluționarea cauzelor penale².

Instanțele extraordinare nu trebuie confundate cu instanțele specializate. Potrivit art.115 alin.(2) din Constituția RM, pentru anumite categorii de cauze pot funcționa, potrivit legii, judecătorii specializate. Din acest considerent și Curtea Constituțională a RM, prin Hotărârea nr.3 din 09.02.2012 *pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr.163 din 22 iulie 2011 pentru modificarea și completarea unor acte legislative* [6], a considerat necesară păstrarea instanțelor specializate în sistemul judecătoresc, acestea demonstrându-și eficiența în timp.

Așadar, potrivit celor menționate, principiul înfăptuirii justiției în exclusivitate de către instanțele judecătorești se rezumă la următoarele elemente:

1. Caracterul exclusiv al instanțelor de judecată în ceea ce privește înfăptuirea justiției pe cauzele civile.

¹ *Infaillibil* – care nu poate greși; nesupus greșelilor (<http://dexonline.ro/definitie/infaillibil>); LEȘ, I. *Sisteme judiciare*. București: ALL Beck, 2002, p.40.

² Spre exemplu: în perioada 1918-1959, în URSS funcționau comisiile extraordinare ca organe ce înfăptuiau justiția pe cauzele penale (Ю.И. Стецовский. *Судебная власть*. Москва, 2000, c.128-129).

2. Prioritatea formei judiciare de apărare a drepturilor și intereselor legitime ale persoanei în raport cu alte forme de apărare.

3. Constituirea de instanțe extraordinare este interzisă.

4. Înfăptuirea justiției de către judecătorii instanțelor judecătorești numiți în funcție în modul stabilit de lege.

Principiul independenței judecătorului și supunerii lui numai legii

Protecția judiciară efectivă și completă se poate realiza doar în condițiile unei adevărate independențe a autorităților judecătorești, în special a judecătorilor.

Instanțele judecătorești examinează și soluționează cauzele civile cu condiția excluderii oricăror presiuni exterioare [7]. Independența judecătorului la examinarea cauzelor civile constituie una dintre condițiile cu privire la calitatea unui judecător ce înfăptuiește justiția. *Principiul independenței judecătorului și supunerii lui numai legii este înțeles ca independența instanțelor judecătorești față de anumite situații, cu excepția legii* [8].

Dreptul fiecărui om de a fi judecat de un judecător independent și imparțial este consacrat în art.10 al Declarației Universale a Drepturilor Omului din 1948. De asemenea, art.6 §1 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale prevede dreptul oricărei persoane la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege³.

Instanțele judecătorești urmează a fi independente și în raport cu puterea executivă și cu cea legislativă. Conform art.20 alin.(1) CPC RM, puterea judecătorească este separată de puterea legislativă și de cea executivă și se exercită în conformitate cu Constituția Republicii Moldova, cu Codul de procedură civilă și cu alte legi. Acest principiu are o deosebită importanță la funcționarea unui stat de drept și democratic. În statul în care judecătorii sunt dependenți, în principiu, nu există putere judecătorească; locul acesteia este preluat de către celelalte puteri care au subordonat puterea judecătorească. Mai mult ca atât, se va împiedica funcționarea normală a puterilor legislative și executive [9]. **Garantul** independenței autorității judecătorești este Consiliul Superior al Magistraturii [10].

Independența judecătorilor la înfăptuirea justiției pe cauzele civile poate fi grupată în două categorii:

a) *independența pe orizontală* – independența judecătorului în procesul examinării și soluționării unei cauze concrete față de opinia celorlalți judecători care fac parte din completul de judecată (art.48 CPC RM); b) *independența pe verticală* – independența judecătorului în procesul examinării și soluționării unei cauze față de instanțele judecătorești ierarhic superioare.

Conform art.13 alin.(1) și (2) al Legii privind organizarea judecătorească, este interzisă imixtiunea în înfăptuirea justiției. Exercitarea presiunilor asupra judecătorilor cu scopul de a împiedica judecarea completă și obiectivă a cauzei sau de a influența emiterea hotărârii judiciare atrage răspunderea contravențională sau penală conform legii. Sunt considerate imixțiuni în activitatea judecătorilor și mitingurile, demonstrațiile și alte acțiuni desfășurate la o distanță mai mică de 25 de metri de locul în care se înfăptuiește justiția, dacă se fac cu scopul de a exercita presiuni asupra judecătorilor.

Potrivit art.17 al Legii nr.544/95 cu privire la statutul judecătorului, garanțiile de asigurare a independenței judecătorului sunt:

a) procedura de înfăptuire a justiției;

b) procedeele de numire, suspendare, demisie și eliberare din funcție;

c) declararea inviolabilității lui;

d) secretul deliberării și interzicerea de a cere divulgarea lui;

e) stabilirea răspunderii pentru lipsa de stimă față de judecată, judecători și pentru imixtiune în judecarea cauzei;

f) alocarea resurselor adecvate pentru funcționarea sistemului judiciar, crearea condițiilor organizatorice și tehnice favorabile activității instanțelor judecătorești;

³ De asemenea, anumite măsuri de asigurare eficientă a garanțiilor de independență și imparțialitate a judecătorilor sunt stipulate în Recomandarea nr. R (94) 12 „Despre independența, eficacitatea și rolul judecătorului”, adoptată de Consiliul de Miniștri al Consiliului Europei la 13 octombrie 1994, în Principiile de la Bangalore cu privire la conduita judiciară (act adoptat de Grupul judiciar de întărire a integrității magistraților), precum și în Carta Europeană cu privire la Statutul Judecătorului (act adoptat în cadrul celei de-a doua Reuniuni multilaterale cu privire la statutul judecătorilor din Europa, organizată de Consiliul Europei la 8-10 iulie 1998, la Strasbourg).

g) asigurarea materială și socială a judecătorului;

h) alte măsuri prevăzute de lege.

Una dintre garanțiile esențiale ale independenței judecătorilor constituie inviolabilitatea judecătorului. *Inviolabilitatea judecătorului* se extinde asupra locuinței și localului său de serviciu, vehiculelor și mijloacelor de telecomunicație folosite de el, asupra corespondenței, bunurilor și documentelor lui personale. Judecătorul nu poate fi tras la răspundere pentru opinia sa exprimată la înfăptuirea justiției și pentru hotărârea pronunțată, dacă nu va fi stabilită, prin sentință definitivă, vinovăția acestuia.

Garanțiile de asigurare a independenței judecătorului pot fi grupate în garanții: *politice, juridice și sociale*.

Prin **garanții politice** înțelegem interdicția stabilită judecătorului de a fi reprezentant al anumitor organizații de stat ori private sau de a face parte din-un anumit partid politic.

Unele dintre **garanțiile juridice** sunt prevăzute în art.19 alin.(4) al Legii cu privire la statutul judecătorului, care prevede: „Urmărirea penală împotriva judecătorului poate fi pornită doar de către Procurorul General sau prim-adjunctul, iar în lipsa acestuia de către un adjunct în temeiul ordinului emis de Procurorul General, cu acordul Consiliului Superior al Magistraturii, în condițiile Codului de procedură penală. În cazul săvârșirii de către judecător a infracțiunilor specificate la art.243, 324, 326 și 3302 ale Codului penal al Republicii Moldova, precum și în cazul infracțiunilor flagrante, acordul Consiliului Superior al Magistraturii pentru pornirea urmăririi penale nu este necesar”.

Inamovibilitatea judecătorului garantează protecția judecătorului de orice măsură arbitrală ce privește eliberarea din funcție, transferarea, retrogradarea sau promovarea fără acordul judecătorului.

Crearea condițiilor organizatorice și tehnice favorabile activității instanțelor judecătorești este pusă în sarcina Ministerului Justiției. Drept **garanție socială** a independenței judecătorului este acordarea judecătorului din contul statului a întreținerii materiale și sociale. Judecătorii instanțelor judecătorești sunt salariați în condițiile și în modul stabilit de Legea nr.355/2005 cu privire la sistemul de salarizare în sectorul bugetar [11].

Judecătorul nu trebuie să aibă un interes personal în soluția ce va fi adoptată în cauza civilă. Dacă este pusă la îndoială independența sau imparțialitatea judecătorului, acesta poate fi recuzat sau se poate abține. Cerința de imparțialitate care ar trebui să caracterizeze orice magistrat are două variante: 1) *imparțialitatea subiectivă*, care este întotdeauna presupusă (prezumată) și exprimă etica judecătorului și 2) *imparțialitatea obiectivă*, care consistă din semnele aparente de neutralitate ce asigură părților ca argumentele lor să fie sub control obiectiv (ex.: temeiurile de recuzare a judecătorului prevăzute expres în art.50 CPC RM) [12].

Curtea Europeană a Drepturilor Omului în jurisprudența sa a statuat că, din punctul de vedere al aparenței de independență, aceasta semnifică încrederea pe care, într-o societate democratică, tribunalele trebuie s-o inspire justițiabililor [13].

Principiul rolului diriguitor al judecătorului în procesul civil

În ceea ce privește poziția procesuală a judecătorului, un sistem optim ar trebui să țină cont de faptul că, pe de o parte, prin procesul civil se urmărește, de regulă, protecția judiciară a unor interese private, ceea ce impune un rol important al părților nu doar în declanșarea procesului, ci și în desfășurarea acestuia, iar, pe de altă parte, asigurarea unui echilibru procesual presupune posibilitatea judecătorului de a avea un rol diriguitor în organizarea și desfășurarea procesului, care, în anumite cazuri și condiții, să fie stabilit expres de lege [14].

Potrivit art.9 CPC RM, instanței judecătorești îi revine un rol diriguitor în organizarea și desfășurarea procesului, ale cărui limite și al cărui conținut sunt stabilite de Codul de procedură civilă și de alte legi. Principiul rolului diriguitor al judecătorului în procesul civil poate fi înțeles ca **regulă fundamentală a procesului civil ce reglementează rolul diriguitor al instanței judecătorești în organizarea și desfășurarea procesului civil, contribuind la crearea condițiilor necesare bunei desfășurări a procesului civil, precum și a condițiilor favorabile pentru exercitarea de către participanții la proces a drepturilor lor procedurale**.

În literatura română de specialitate este menționat că analiza poziției procesuale a judecătorului, în cadrul dezbaterilor judiciare, permite a evidenția două tipuri de proceduri: procedura acuzatorială și procedura in-chizitorială [15].

Procedura acuzatorială se bazează pe faptul că acordă părților posibilitatea de a avea un rol determinant în faza dezbaterilor, deoarece procesul civil este un proces al intereselor private și este normal să constituie, mai întâi, un obiect de interes pentru părți și după aceea pentru judecător [16]. Judecătorul este caracterizat ca fiind arbitru neutru, având un rol pasiv până în momentul în care părțile îi vor aduce elementele necesare formării convingerii sale, în vederea pronunțării hotărârii.

Procedura inchiuzitorială se caracterizează prin faptul că judecătorul manifestă rolul activ de a conduce desfășurarea procesului, ceea ce înseamnă că aceasta nu este lăsată la discreția părților. Spre deosebire de procedura acuzatorială în care părțile sau avocații care le reprezintă au rolul determinant în conducerea dezbaterilor, în procedura inchiuzitorială rolul hotărâtor îl are judecătorul, prin soluționarea litigiului [17].

Din analiza prevederilor Codului de procedură civilă al Republicii Moldova constatăm că în raport cu poziția procesuală a judecătorului în cadrul procesului civil procedura civilă în Republica Moldova este una acuzatorială, cu unele elemente ale procedurii inchiuzitoriale⁴. Rolul instanței judecătorești în procesul civil se limitează în mare parte la: 1) *crearea condițiilor necesare bunei desfășurări a procesului civil*; 2) *crearea condițiilor favorabile pentru exercitarea de către participanții la proces a drepturilor lor procedurale*. Potrivit art.9 alin.(2) CPC RM, instanța judecătorească explică participanților la proces drepturile și obligațiile lor procesuale, preîntâmpină asupra urmărilor pe care le poate implica exercitarea sau neexercitarea actului procesual, le acordă sprijin în exercitarea drepturilor, ordonă, la solicitarea părților și altor participanți la proces, prezentarea de probe care să contribuie la adoptarea unei hotărâri legale și întemeiate, conduce dezbaterile judiciare și ia orice alte măsuri necesare bunei desfășurări a procesului, pune în discuția părților și altor participanți la proces orice împrejurare de fapt sau de drept, efectuează alte acțiuni prevăzute de lege.

Principiul judecării unipersonale și colegiale a cauzelor civile

În conformitate cu prevederile art.21 alin.(1) și (2) CPC RM, „Cauzele civile se judecă în primă instanță de un singur judecător sau de un complet din trei judecători ai aceleiași instanțe. În cazul în care prezentul cod oferă judecătorului dreptul de a examina cauzele civile și de a întocmi unele acte de procedură unipersonal, judecătorul operează în numele instanței de judecată. În instanțele de apel și de recurs, cauzele civile se judecă colegial, în conformitate cu prevederile prezentului cod și ale altor legi”. Principiul judecării unipersonale și colegiale a cauzelor civile reglementează compunerea instanței de judecată la examinarea și soluționarea cauzelor civile. Prin compunerea instanței se înțelege formarea instanței cu numărul de judecători prevăzut de lege.

Judecarea unipersonală și colegială a cauzelor civile constituie și o problemă de organizare judecătorească îndelung discutată în literatura de specialitate. Această problemă se referă la faptul dacă judecata trebuie făcută de un singur judecător sau, dimpotrivă, de mai mulți judecători [18].

În favoarea sistemului judecătorului unic, în literatura de specialitate s-au menționat următoarele argumente: s-ar da sens responsabilității judecătorului unic și deci acesta ar trebui să judece mai atent; s-ar micșora numărul judecătorilor și astfel aceștia ar putea fi mai bine aleși și mai bine plătiți; s-ar asigura o mai bună specializare a judecătorilor; justiția ar fi mai simplă. Împotriva acestui sistem s-a spus că un singur judecător nu poate întruni în același grad de perfecțiune toate cunoștințele cerute de un bun magistrat, poate mai ușor să dea soluții arbitrare și este mai ușor corupt. În orice caz, s-a menționat că judecătorul unic nu poate fi admis decât acolo unde sistemul judecătorec prezintă cele mai depline garanții de pregătire, de experiență și independență [19].

Din punctul de vedere al compunerii instanței, îmbinarea judecării cauzelor civile de către un judecător unic și de către un complet de judecători reprezintă un sistem mixt de judecare a cauzelor civile. Mai mulți autori români au ajuns la concluzia că, analizând argumentele și contraargumentele fiecărui sistem, **sistemul mixt** ar fi cel mai potrivit, anume – judecător unic pentru cauzele mai simple și formație colegială (colegiu) pentru celelalte cauze [20].

Legiuitorul Republicii Moldova a optat pentru un sistem în care se face deosebire după cum judecata are loc în prima instanță sau într-o cale de atac (apelul sau recursul) prin care se realizează controlul judiciar. Potrivit art.46 alin.(1), (2) și (3) CPC RM, „Cauzele civile se judecă în primă instanță de un singur judecător sau de un complet din 3 judecători. Problema judecării colegiale a cauzei se examinează de către președintele instanței. În instanță de apel, cauzele se judecă de un complet compus dintr-un judecător (președinte al ședinței) și alți doi judecători. Colegiul civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție judecă recursurile în componența unui judecător (președinte) și altor 4 judecători”.

În cadrul fiecărei instanțe, constituirea completelor de judecată și desemnarea președinților acestora se face la începutul anului prin dispoziție a președintelui instanței. Schimbarea membrilor completului se face în cazuri

⁴ Unul dintre elementele procedurii inchiuzitoriale, prevăzute de Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, ar fi ordonarea efectuării expertizei judiciare din oficiu, în cazurile prevăzute de lege (art.148 CPC RM).

excepționale, în baza unei încheieri motivate a președintelui instanței judecătorești și potrivit criteriilor obiective stabilite de Regulamentul [21] aprobat de Consiliul Superior al Magistraturii (art.6/1 alin.(1/1) al Legii nr.514/95 privind organizarea judecătorească).

Principiul egalității tuturor persoanelor în fața legii și a justiției

Un principiu esențial, ca cel al egalității, nu poate lipsi dintr-o legislație democratică [22]. Principiul egalității tuturor persoanelor în fața legii și a justiției reprezintă un principiu constituțional. Potrivit art.16 alin.(2) din Constituția RM, „Toți cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială”. Într-un stat de drept și social autoritățile publice trebuie să depună eforturi pentru ca egalitatea în fața justiției să fie efectivă, și nu formală [23].

Principiul dat este consacrat la nivel internațional. Articolul 10 al Declarației Universale a Drepturilor Omului din 10.12.1948 prevede: „Orice persoană are dreptul, în deplină egalitate, să fie ascultată în mod echitabil și public de un tribunal independent și imparțial, care va hotărî fie asupra drepturilor și obligațiilor sale, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva ei”.

Egalitatea în fața legii și a justiției se răsfrânge atât asupra cetățenilor Republicii Moldova, cât și asupra cetățenilor și organizațiilor străine. Deși prevederile art.16 alin.(2) din Constituția RM stipulează că doar cetățenii sunt egali în fața legii, acestea nu urmează a fi interpretate restrictiv la înfăptuirea justiției pe cauzele civile. Potrivit art.22 alin.(1) CPC RM, „Justiția în cauzele civile se înfăptuiește pe principiul egalității **tuturor persoanelor**, independent de cetățenie, rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere, origine socială, serviciu, domiciliu, loc de naștere, precum și al egalității tuturor organizațiilor, indiferent de tipul de proprietate și forma de organizare juridică, subordonare, sediu și de alte circumstanțe”. Astfel, cetățenii și organizațiile străine beneficiază de *regimul național* de drepturi și obligații procedurale.

La soluționarea litigiilor civile instanța judecătorească urmează să aplice în mod egal pentru toate persoanele atât legea procesuală, cât și legea materială, dacă aceasta din urmă este aplicabilă litigiului apărut între părți.

De la acest principiu există anumite excepții, și anume: privilegiile procesuale ale persoanelor care beneficiază de imunitate, de răspundere civilă prevăzută de lege și de tratatele internaționale, cum ar fi imunitatea statelor străine și a organizațiilor internaționale.

Principiul egalității în fața legii și justiției este dezvoltat de *principiul egalității părților în drepturi procedurale* [24] ce face parte din cadrul principiilor funcționale ale dreptului procesual civil. Totuși, unii autori analizează aceste principii drept un singur principiu [25].

Esența acestui principiu constă în următoarele:

1) egalitatea tuturor în fața legii și aplicarea în aceeași ordine a legii, față de toate persoanele fără de oricare discriminări;

2) existența unei proceduri unice de examinare și soluționare a cauzelor civile;

3) existența unui sistem judiciar unic pentru soluționarea cauzelor civile;

4) existența unui statut juridic procesual unic pentru toți participanții la proces;

5) excepția de la principiu sunt privilegiile procesuale ale persoanelor care beneficiază de imunitatea răspunderii civile expres prevăzute de lege.

Principiul publicității ședințelor de judecată în procesul civil

O justiție imparțială implică desfășurarea ședințelor de judecată în prezența părților și în condiții care să garanteze posibilitatea publicului de a asista la dezbateri [26]. Principiul publicității ședințelor de judecată constituie un principiu constituțional. Potrivit art.119 din Constituția RM, „În toate instanțele judecătorești ședințele de judecată sunt publice. Judecarea proceselor în ședință închisă se admite numai în cazurile stabilite de lege, cu respectarea tuturor regulilor de procedură”. Prevederile constituționale sunt dezvoltate în Codul de procedură civilă la art.23 alin.(1), care prevede: „În toate instanțele, ședințele de judecată sunt publice. În ședința de judecată nu se admit minorii de până la vârsta de 16 ani, dacă nu sunt citați în calitate de participant la proces sau de martor”.

Prevederile Codului de procedură civilă impun aceleași exigențe pe care le stipulează și art.6 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale: „Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale. Hotărârea trebuie să fie pronunțată în mod public, dar accesul în sala de ședință poate fi interzis presei și publicului pe întreaga du-

rată a procesului sau a unei părți a acestuia în interesul moralității, al ordinii publice ori al securității naționale într-o societate democratică, atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanță atunci când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției". Deci, principiul publicității impune exigențe a căror nerespectare de către instanțele naționale poate atrage condamnarea Republicii Moldova de către instanțele internaționale (Curtea Europeană a Drepturilor Omului).

Importanța principiului publicității ședințelor de judecată se evidențiază prin următoarele:

– judecata în ședință publică mobilizează pe judecători în a acorda o atenție sporită modului în care judecă și motivează hotărârile, putând fi urmăriți și controlați de cei care asistă la ședința de judecată, presă, radio, televiziune, revistele de specialitate, care le comentează soluțiile [27];

– prin acest principiu se asigură realizarea principiului legalității și a principiului contradictorialității în procesul civil [28]. În jurisprudența CtEDO este statuat că prin **transparența** pe care o asigură administrării justiției, publicitatea dezbaterilor judiciare ajută la realizarea obiectivului esențial al art.6 paragr.1 al Convenției europene: derularea unui proces echitabil în deplină concordanță cu principiile fundamentale ale oricărei societăți democratice [29];

– publicitatea ședințelor de judecată are un rol educativ-preventiv pentru societate.

Principiul publicitatea ședințelor de judecată prezintă două forme: publicitatea ședințelor de judecată pentru părți și publicitatea ședințelor de judecată pentru public.

Publicitatea ședințelor de judecată pentru părți derivă din dreptul părților de a participa personal sau prin reprezentanți la desfășurarea procedurii judiciare. Potrivit acestui principiu, părțile pot participa la efectuarea tuturor actelor de procedură și pot lua cunoștință de toate materialele existente în dosar [30]. Același principiu se răsfrânge și asupra celorlalți participanți la proces. De la principiul publicității pentru părți există și o excepție. Potrivit art.196 alin.(2) CPC RM, dacă încalcă repetat ordinea în ședința de judecată, participantul la proces sau reprezentantul avertizat poate fi îndepărtat, prin încheiere judecătorească, din sală pentru tot timpul dezbaterilor judiciare sau al unei părți din ședință. În ultimul caz, după reîntoarcerea acestor persoane în sală, președintele ședinței le informează despre actele procedurale efectuate în lipsa lor.

Publicitatea ședințelor de judecată pentru public constituie dreptul fiecărei persoane străine de proces de a asista la dezbateri. În realizarea acestui principiu este admisă și posibilitatea reprezentanților mass-media sau a altor persoane de a asista în ședința de judecată⁵. Însă, conform art.195 CPC RM, participanții la proces, precum și celelalte persoane prezente în sala ședinței de judecată, au obligația de a respecta ordinea în ședința de judecată.

Opinia publică își poate forma astfel o imagine despre modul de realizare a justiției. Totuși, publicitatea nu trebuie să afecteze dreptul persoanei la o viață intimă, familială și privată [31]. Astfel, de la acest principiu există anumite excepții⁶.

Excepțiile de la principiul publicității ședințelor de judecată pentru public există în cazurile expres prevăzute de lege pentru desfășurarea **ședințelor închise** și a **ședințelor secrete**.

Ședințele închise, potrivit art.23 alin.(2) CPC RM, pot avea loc numai în scopul protejării informației ce constituie secret de stat, taină comercială ori a unei alte informații a cărei divulgare este interzisă prin lege. Instanța poate admite desfășurarea ședințelor închise numai pentru protejarea informației a cărei divulgare este interzisă prin lege. Astfel, art.38 al Legii nr.245/2008 cu privire la secretul de stat [32] stabilește răspunderea persoanelor cu funcție de răspundere pentru încălcarea legislației cu privire la secretul de stat.

În ce privește **ședințele secrete**, potrivit art.23 alin.(3) CPC RM, instanța de judecată poate dispune judecarea cauzei în ședință secretă pentru a preveni divulgarea unor informații care se referă la aspectele intime ale vieții, care lezează onoarea, demnitatea sau reputația profesională, ori la alte circumstanțe care ar putea prejudicia interesele participanților la proces, ordinea publică sau moralitatea. Fundamentul acestei excepții îl constituie prevederile art.28 din Constituția RM, care stipulează garantarea respectării și ocrotirii vieții intime, familiale și private. Privitor la examinarea cauzei în ședință secretă, instanța judecătorească emite o încheiere motivată.

⁵ În literatura de specialitate s-a menționat că principiile de bază ale interacțiunii instituțiilor mass-media cu sistemul judecătoresc sunt: transparență, solidaritate, obiectivitate și tehnologizare informațională. A se vedea: П.Одинцов. Суды и СМИ: принципы и технология эффективного взаимодействия. В: *Российская юстиция*, 2004, № 6, с.18.

⁶ Principiul publicității ședințelor de judecată nu este unul **absolut**. A se vedea: § 64, *Schlumpf contra Suediei*, Hotărârea CtEDO din 8 ianuarie 2009.

Ședințele secrete sunt de două categorii: 1) *ședință secretă pentru întregul proces*; 2) *ședință secretă pentru efectuarea unor acte procedurale*. Astfel, potrivit art.23 alin.(4) CPC RM, „ședința de judecată poate fi declarată secretă pentru întregul proces sau numai pentru efectuarea unor anumite acte procedurale”.

În cauza *Guisset contra Franței* [33], CtEDO a statuat că atât pentru ședințele secrete, cât și pentru cele închise accesul în sala ședinței de judecată poate fi interzis atât presei, cât și publicului pe întreaga durată a procesului sau numai a unei părți a acesteia, doar pentru motivele **expres enumerate** în art.6 paragr. 1 al Convenției. Pentru alte motive instanța de judecată nu va admite desfășurarea ședințelor de judecată în mod închis sau secret.

Ședința secretă se desfășoară în prezența participanților la proces, iar în caz de necesitate la ea asistă mar-torul, expertul, specialistul și interpretul.

Pentru a nu fi divulgată informația ce constituie secret, instanța judecătorească ia măsurile de rigoare în vederea păstrării secretului de stat, tainei comerciale, informației despre viața intimă a persoanei. Participanții la proces și alte persoane care asistă la actele procesuale în cadrul cărora pot fi divulgate date ce constituie astfel de secrete sunt somați de răspunderea pe care o poartă în cazul divulgării lor. Măsurile de rigoare pot fi diferite, una dintre acestea fiind somarea de răspundere pentru divulgarea datelor ce constituie secrete. În acest sens, menționăm că pot fi somați de răspunderea penală unii dintre participanții la proces, cu excepția adoptatorului, pentru divulgarea secretului adopției, faptă încriminată de art.204 CP RM „Divulgarea secretului adopției” [34].

Cu acordul ambelor părți, ședința de judecată, de asemenea, poate fi desfășurată în mod secret. Jurisprudența CtEDO, în cauza *Pauger contra Austriei*, a statuat că dreptul la publicitate nu este interzis dacă cele două părți ale procedurii consimt desfășurarea judecării în ședință secretă. Renunțarea la proces poate fi publică sau tacită, dar trebuie să fie neechivocă și să nu pună în discuție un interes public important [35].

Ordinea de desfășurare a ședințelor secrete nu este una specială, ci se desfășoară potrivit regulilor de desfășurare a ședințelor publice. Astfel, potrivit art.23 alin.(8) CPC RM, „judecarea cauzei în ședință secretă se efectuează cu respectarea tuturor regulilor de procedură civilă”.

Independent de faptul dacă desfășurarea ședinței a avut loc în mod public sau secret, în fiecare caz hotărârea se pronunță în mod public. Potrivit art.23 alin.(9) CPC RM, „hotărârile ședinței secrete se pronunță public”. Deși conform legislației naționale hotărârile judecătorești în fiecare caz se pronunță în mod public, totuși în anumite cazuri prevăzute de tratatele internaționale, în special în cazul adopției, hotărârile pot fi pronunțate în mod închis. Rațiunea primordială în materia adopției fiind interesul superior al copilului.

Principiul limbii de procedură și dreptul la interpret

Conform art.118 din Constituția RM, art.24 alin.(1) CPC RM, precum și altor prevederi legale, cum ar fi art.116 CPP RM, art.9 al Legii nr.514/95 privind organizarea judecătorească, *procedura judiciară se desfășoară în limba moldovenească în condițiile legii*.

Limba în care este desfășurat procesul judiciar constituie *limba de procedură*. Potrivit pct.6 al Hotărârii Plenului CSJ a RM *cu privire la respectarea legislației despre utilizarea limbii în procedura judiciară*, nr.12 din 09.04.1999, în toate instanțele judecătorești președintele ședinței, după deschiderea ședinței, în mod obligatoriu anunță limba de procedură, despre ce se face mențiune în procesul-verbal. Limba de procedură anunțată sau stabilită la examinarea cauzei concrete în ședința de judecată respectivă nu poate fi modificată pe parcursul întregului proces.

Principiul limbii de procedură și dreptul la interpret asigură și realizarea principiului publicității în procesul civil, precum și a mai multor drepturi ce derivă din art.6 paragr.1 al Convenției europene. Jurisprudența CtEDO a statuat în cauza *Mattocchia contra Italiei* că echitatea într-un proces judiciar impune să i se ofere reclamantului mai multe posibilități și facilități pentru a se apăra concret și efectiv [36]. Posibilitatea acordată părților de a înțelege limba în care se desfășoară procesul civil permite apărarea efectivă a drepturilor și intereselor legitime ale acestora.

În vederea garantării efectuării procedurii judiciare în limba de stat, judecătorii sunt obligați prin lege să cunoască limba de stat, precum și vocabularul profesional, terminologia juridică uzuală pentru întocmirea la un nivel adecvat în limba de stat a actelor procedurale.

Potrivit art.24 alin.(2) CPC RM, „Persoanele interesate în soluționarea cauzei care nu posedă sau nu vorbesc limba moldovenească sunt în drept să ia cunoștință de actele, de lucrările dosarului și să vorbească în judecată prin interpret”. Dreptul la interpret constituie cea de a doua latură a principiului analizat. În acest sens,

este necesar a defini și diferenția noțiunile de interpret și traducător. *Interpretul*, potrivit definiției legale, este persoana specializată în traducerea orală dintr-o limbă în alta și/sau în traducerea semnelor celor surzi, muți ori surdomuți mijlocind astfel înțelegerea dintre două sau mai multe persoane. *Traducătorul* este persoana specializată în traducerea textelor scrise dintr-o limbă în alta în cadrul profesiei sale [37].

Admiterea folosirii altei limbi decât a celei de stat la desfășurarea procedurii civile și a dreptului la interpret are drept scop garantarea realizării drepturilor și intereselor legitime ale minorităților naționale și ale tuturor persoanelor care nu posedă sau nu vorbesc limba moldovenească. În cazul în care unul dintre participanții la proces nu posedă limba în care se desfășoară ședința, **participarea interpretului este obligatorie**. Deoarece interpretul asigură interacțiunea prin comunicare dintre participanții la proces și instanța de judecată, participarea interpretului este obligatorie și atunci când unii dintre participanții la proces solicită să dea explicații prin interpret [38].

Participarea interpretului nu trebuie să fie una formală. Interpretul urmează să traducă complet și corect cele discutate în ședința de judecată. Din acest considerent, este necesar a verifica dexteritatea profesională în domeniu. Activitatea de interpret și de traducător se desfășoară de către persoane atestate în profesie și autorizate de Ministerul Justiției în condițiile legii [39]. Interpretul este obligat să facă traduceri corecte. Astfel, potrivit art.199 alin.(3) CPC RM, „Președintele ședinței de judecată îl avertizează pe interpret asupra răspunderii ce o poartă, în conformitate cu legislația penală, în caz de traducere intenționat greșită”.

Pot exista situații în care majoritatea participanților la proces cunosc o altă limbă și este comună instanței de judecată. În acest caz, potrivit art.24 alin.(3) CPC RM, prin încheiere a instanței, procesul se poate desfășura și într-o limbă acceptabilă pentru majoritatea participanților la proces. Posibilitatea de a desfășura procesul civil într-o altă limbă decât cea de stat este prevăzută de Codul de procedură civilă în scopul de a oferi populației majoritare de altă etnie dintr-o anumită regiune a țării posibilitatea de a vorbi la desfășurarea procesului civil în limba maternă comună și judecătorilor [40].

În cazul în care procesul s-a desfășurat într-o altă limbă, instanța de judecată emite hotărârea în mod obligatoriu și în limba moldovenească (art.24 alin.(4) CPC RM). Participanților la proces li se înmânează acte procedurale perfectate în limba în care se desfășoară procesul, însă doar cele ce constituie acte de dispoziție ale instanțelor judecătorești (hotărâre, încheiere, ordonanță și decizie). Anterior intrării în vigoare a Legii nr.155/2012 (în vigoare din 1 decembrie 2012) pentru modificarea și completarea Codului de procedură civilă al Republicii Moldova, art.24 alin.(5) CPC RM prevedea obligația instanței de judecată de a traduce în limba în care s-a desfășurat procesul toate actele de procedură solicitate de către persoanele interesate. Modificările operate au avut loc în temeiul jurisprudenței CtEDO. În cauza *Husein contra Italiei* CtEDO a decis că art.6 paragr.3 lit.e) al Convenției nu impune o traducere scrisă a tuturor documentelor dosarului [41].

În cele din urmă, menționăm că încălcarea regulilor cu privire la limba procesului va atrage după sine casarea (anularea) hotărârii judecătorești (art.388 alin.(1) lit.c) CPC RM).

Concluzii

Principiile organizațional-funcționale ale dreptului procesual civil se referă la modul de organizare a sistemului judecătorec, la statutul magistraților și la exercitarea funcțiilor prevăzute în acesta, precum și la modul de îndeplinire a justiției civile.

Principiile de drept procesual civil sunt construcții care servesc drept temelie a ramurii de drept procesual civil și sursă de creare și aplicare a normelor sale juridice. Alături de obiect, metodă și izvoare, principiile dreptului procesual civil conferă dreptului procesual civil caracter independent, asigurând în același timp și interconexiunea acestuia cu celelalte ramuri din sistemul de drept al Republicii Moldova.

Principiile sunt acele reguli generale și imperative care ordonează și, într-un anumit sens, limitează desfășurarea și finalizarea procesului civil.

Importanța practică a principiilor de drept se resimte nu doar în procesul creației legislative, ci și în contextul practicii judiciare. Instanțele de judecată vor examina și soluționa cauze civile nu doar în baza normelor procesuale concrete, ci și potrivit principiilor de drept. Iar interpretarea normelor juridice și aplicarea justă a acestora se face conform esenței ramurii de drept exprimate în principii.

Referințe:

1. *Гражданский процесс. Общая часть*: Учебник / Под общ. ред. Т.А. Беловой, И.Н. Колядко, Н.Г. Юркевича. Минск: Амалфея, 2001, с.76.
2. *Гражданский процесс*: Учебник / Под ред. М.К. Треушников. 3-е изд. Москва: Городец, 2001, с.44.
3. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr.21.
4. *Гражданский процесс. Общая часть*: Учебник / Под общ. ред. Т.А. Беловой, И.Н. Колядко, Н.Г. Юркевича, с.77.
5. *A se vedea*: § 29, *Bulut contra Austriei*, Hotărârea CtEDO din 22 februarie 1996.
6. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.3.
7. *Гражданский процесс*: Учебник / Под ред. М.К. Треушников, с.47.
8. *Гражданский процесс России*: Учебник / Под ред. М.Л. Викута. Москва: Юрист, 2005, с.25.
9. *Гражданский процесс. Общая часть*: Учебник / Под общ. ред. Т.А. Беловой, И.Н. Колядко, Н.Г. Юркевича, с.78.
10. Legea nr.947/1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, art.1 alin.(2). Republicată în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.186-188/752.
11. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2006, nr.35-38/148.
12. CĂRNAȚ, T. *Drept constituțional*. Ed. a 2-a. Chișinău: Print-Caro, 2010, p.466.
13. *A se vedea*: § 72, *Findlay contra Royaume-Uni*, Hotărârea CtEDO din 25 februarie 1997.
14. CIOBANU, V.M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă. Teoria generală*. Vol.II. București: Național, 1996, p.23.
15. BOROI, G. *Codul de procedură civilă comentat și adnotat*. Vol.I. București: ALL Beck, 2001, p.133-135.
16. CONDOIU, M. *Drept procesual civil*. București: Editura Fundației România de Măine, 2007, p.37.
17. *Ibidem*, p.38.
18. CIOBANU, V.M. *Op. cit.*, p.32.
19. *Ibidem*.
20. ȘENDREA, Al. C. *Curs de procedură civilă*. București, 1866, p.65-68; VASILESCU, P. *Tratat de procedură civilă*. Vol.I. Iași, 1939, p.241-242.
21. Regulamentul privind repartizarea aleatorie a cauzelor în instanțele judecătorești, aprobat prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr.68/3 din 01 martie 2007.
22. LEȘ, I. *Sisteme judiciare*. București: All Beck, 2002, p.43.
23. CĂRNAȚ, T. *Op. cit.*, p.470.
24. *Гражданский процесс России*: Учебник / Под ред. М.Л. Викута, с.24.
25. LEȘ, I. *Op. cit.*, p.44-45.
26. *Ibidem*, p.46.
27. MĂGUREANU, F. *Drept procesual civil*. București: All Beck, 1998, p.35.
28. PORUMB, G. *Codul de procedură civilă comentat și adnotat*. Vol.II. București: Editura Științifică, 1962, p.57.
29. § 26, *Hurter contra Suediei*, Hotărârea CtEDO din 15 decembrie 2005.
30. *Ibidem*.
31. NECULAESCU, S., MATEI, D. Dispoziții de drept procesual în Constituția României. În: *Studii de drept românesc*, 1994, nr.2, p.123-124.
32. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.45-46/123.
33. § 64, *Guisset contra Franței*, Hotărârea CtEDO din 26 septembrie 2003.
34. BARBĂNEAGRĂ, A. și al. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu*. Chișinău, 2009, p.419.
35. § 58, *Pauger contra Austriei*, Hotărârea CtEDO din 28 mai 1997.
36. § 61, *Mattocchia contra Italiei*, Hotărârea CtEDO din 25 iulie 2000.
37. Legea nr.264/2008 privind statutul, autorizarea și organizarea activității de interpret și traducător în sectorul justiției, art.1. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.57-58/159.
38. *A se vedea*: pct.6 al Hotărârii Plenului CSJ a RM cu privire la respectarea legislației despre utilizarea limbii în procedura judiciară, nr.12 din 09.04.1999.
39. Art.9 alin.(1) al Legii nr.264/2008.
40. ГРИШИНА, Е., САУШКИН, С. Правовые основы защиты прав лица, не владеющего языком судопроизводства, в Российской Федерации. В: *Российский судья*, 2008, №9, с.9.
41. Cauza *Husein contra Italiei*, Hotărârea CtEDO din 24 februarie 2005.

Date despre autori:

Iulia BANĂRESCU, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Europene din Moldova.

E-mail: iu.banarescu@mail.ru

ORCID: 0000-0001-6612-8072

Anatolii BLINOV, master în drept, asistent judiciar, Curtea de Apel Chișinău.

E-mail: anatolii.blinov@yahoo.com

ORCID: 0000-0002-2586-5495

Prezentat la 15.10.2022